ספר

וידבר דוד

שיעורי הלכה מאת
האי גברא רבה הגאון המפורסם
הרב **ר' דוד הלוי העללער** זצ"ל
שהרביץ תורה לעדרים שנים רבות
בק"ק לוגאנא שבמדינת שווייץ יצ"ו ובירחי כלה דאירופה
ובסוף ימיו בעיר ניו יארק יצ"ו
בכולל בית משה ובאירגון שיעורי תורה

ענינים שונים

דיני משא ומתן, ביומו תתן שכרו, מצוות שבין אדם לחבירו, מנהגי ישראל, חינוך הבנים, תשובה וכפרת עוונות, ועוד

כולל בירורי הלכה למעשה משולבים בדברי התעוררות
לדקדוק המצוות ועם הרבה חידושי דינים
למען ידעו את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון

הועתק מקלטות עם ביאורים בשולי הגליון
ע"י נכדו
יום טוב ליפמאן שרייבער
בן הרה"ג **ר' שמעון מנואל** שליט"א בעמח"ס **באר שמעון**
לייקוואד נ. דז. יצ"ו

©
כל הזכויות שמורות להמוציא לאור
Y.T.L. Schreiber
400 Second Street
Lakewood, NJ 08701

(732) 905-8942

מתוך מכתב שכתב

הגאון הגדול ר׳ יונתן שטייף זצ״ל

אל הרב המחבר זצ״ל בצעירותו

בעזה״י צום הרביעי יהפך לששון ולשמחה תש״ו, ציריך יע״א

לכבוד הבחור החתן תמים למעלות, דילדי אימי׳ כוותי׳ תיליד כו׳, חכו ממתקים וכולו מחמדים, החריף ובקיא נפלא, מפואר לשם ולתהלה, ממולא במעלותיו ומדותיו התרומיות, זי״ר יפ״ת, כ״ש מו׳ ר׳ דוד הלוי העללער נ״י בקהל ענגעלבערג יע״א.

אחדשה״ט יקרתו הגיעני וממש אורו עיני בראותי בקיאותו להפליא בענינים חמורים... ואשרי שלו ככה.

[והאריך בנידון השאלה, ובסיום המכתב כתב בזה״ל] והנה כתבתי רק להפיס דעתו, כי רואה אני שכבודו בקיא היטב בהלכות הללו...

והנני ברגשי אהבה וידידות בלונ״ח,

יונתן שטייף

מכתב הסכמה
מאת מרן הגאון ר׳ **יוסף ראזענבלום** זצ״ל
ראש ישיבת שערי יושר

בס״ד

שמחתי מאוד לראות, שהרב ר׳ יום טוב ליפמאן שרייבער שליט״א, עומד להוציא לאור שיעורי זקינו, ידידי הנעלה הגאון ר׳ דוד העללער זצ״ל. הכרתי את ר׳ דוד זצ״ל בשנות בחרותו, וגם בשנות זקנותו, ותמיד היו שיעוריו משמחים את שומעיהם, משנות נעוריו עד יומו האחרון, כי היה פה מפיק מרגליות, והיה תמיד מבקש האמת, ודבריו נאמרו להלכה בבהירות ובהסברה נפלאה. ועיינתי בחלק מספר הזה, ונהניתי מאוד ממנו, כי השיעורים נחמדים ומתוקים, ומביאים את הלומד לאהבת תורה ויראת שמים ולהבנת הדינים על בוריין, כדרכו של ר׳ דוד זצ״ל כל ימי חייו.

ויהי רצון, שילמדו רבים בספר הזה, וילמדו ממנו ארחות חיים, ועי״ז יהיו שפתותיו של ר׳ דוד זצ״ל דובבות בקבר, וזכות הרבים תהיה תלויה בו.

וע״ז באתי על החתום לכבוד התורה ולומדיה,

יוסף ראזענבלום

מכתב הסכמה
מאת מרן הגאון **ר׳ יצחק שיינר** זצ״ל
ראש ישיבת קמניץ

בס״ד ל׳ אדר א׳ תשע״ד

לכ׳ הרה״ג ר׳ יו״ט ליפמאן בן הרב הגאון וכו׳ מו״ה שמעון מנואל שרייבר שליט״א חתן ידי״נ הגאון ר׳ דוד זצ״ל

תשואות חן חן על משימתו החשובה להדפיס הספר החשוב ״וידבר דוד״, שעורי׳ וחי׳ תורתו של ידי״נ זצ״ל הגאון ר׳ דוד הלר זצ״ל שהכרתי׳ היטב משך שנים ולא מעט נהניתי משיחה בדברי תורה, בהיותו קולע תמיד אל האמת, שהיתה מגמת נפשו לחדש ולהבין דברי רבותנו הק׳, ותמיד השקיע כל כוחותי׳ להבין אמיתות ועמקות הסוגיות הנלמדים. ועולם הישיבות יהנו מדברי׳ הבהירים ויגיעתו בכל כוחו להגיע אל נקודת אמת בכל סוגיא. ויאשר כוחו שמזכה את עולם התורה בבושם הזה.

בהוקרה וידידות

יצחק שיינר

בס״ד

ברכת אב

לכבוד בני יקירי, בן חכם ישמח אב, הרה״ג ר׳ יום טוב ליפמאן שליט״א ר״מ בישיבה מאור התורה, מחבר ספר החשוב ללמוד וללמד על הלכות תלמוד תורה

עבידנא יומא טבא, בראותי את האור כי טוב, החיבור הנפלא שאתה עומד להוציא לאור עולם, ה״ה חידושי מורי חמי זכר צדיק לברכה שנאמרו ברבים בדרכו המיוחדת, שהיה פורש ההלכה כשמלה עד שהיתה מובנת לכל השומעים הקטן כגדול, והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני, וגם שילב בתוך דבריו דברי מוסר והתעוררות להיזהר ולדקדק בהלכה קלה וחמורה. וכמעשיך בשלשה חלקים הראשונים כך מעשיך בחלק זה, שירדת לעומק הסוגיות שנאמרו עליהם השיעורים, צללת במים אדירים והעלית מרגליות לבאר ולהבהיר בדברי זקנך הגדול, ודבריך מאירים ומועילים הרבה לבהירות הענינים.

וחשיבות מיוחדת בחלק זה, שבו נתבארו דיני משא ומתן ודיני המצוות שבין אדם לחבירו, שהם מן המצוות שהאדם דש בעקביו, וכמו שאחז״ל רובן בגזל וכולן באבק לשון הרע, ומו״ח היה עמל כל ימיו להחשיב בעיני העם המצוות שבני אדם מזלזלין בהן, והיה נאה דורש ונאה מקיים, כי היה שוה בעיניו מצוה שרגילים להיזהר בה ומצוה שאין רגילים ליזהר בה, כי כולם נאמרו מסיני ורועה אחד אמרן, ולמד היטב דיני מצוות אלו כמו שרגילים ללמוד שו״ע או״ח עד שעלה בידו הלכה למעשה ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

ודבר גדול עשית בזה, שיהיו שפתותיו של מו״ח דובבות בקבר ויהיו דבריו מתבדרין בי מדרשא, ויהיו דבריו מזכין את הרבים להבין ולהשכיל בהלכה למעשה ולדעת הלכות אלו על בוריין, ומתוך כך יבאו לידי מעשה, להיזהר בדיני ממונות ובמצוות שבין אדם לחבירו ושאר הענינים שנתבארו בחלק זה בתכלית הזהירות, וזכות הרבים יהא תלוי בך.

ויהי רצון, שתזכה להמשיך בדרכך הישרה, להגות בתורה ולרדת לעומק הסוגיות, ולחבר חיבורים יקרים, ולהרביץ תורה לתלמידים ולהרבות תורה בישראל ע״י הוצאת ספרי זקנך לאור, ותזכה אתה וביתך לרוב נחת מצאצאיך היקרים, מתוך בריאות הגוף והרחבת הדעת, עד שתימלא הארץ דעה את ה׳ בב״א.

אביך אוהבך

שמעון מנואל שרייבער

הקדמה

וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת
(שמואל ב פרק כב)

הפעם אודה את ה' על אשר זכיתי להוציא לאור עולם ספר זה, כרך הרביעי של ספר וידבר דוד מאת מו"ז הגאון הרב דוד הלוי העללער זצ"ל. לפני הרבה שנים יצאו לאור שני כרכים בעניני אורח חיים, וכרך שלישי בעניני יורה דעה, וברוך ה' שעכשיו זוכים אנו לכרך הרביעי, שכולל שיעורים בענינים שונים, כגון דיני משא ומתן לסוחר, ביומו תתן שכרו, מצוות שבין אדם לחבירו, מנהגי ישראל, חינוך הבנים, תשובה וכפרת עוונות, ועוד ענינים, לשמחת חובבי תורה ומוקירי מו"ז המחבר זצ"ל.

מעלת הספר מובן לכל הלומד בה, מרגישים מתיקות התורה בהבנת יסודי ההלכה והמקור שממנה נובע ההלכה, עד ההלכה למעשה, והכל בהסברה ברורה, משולב בדברי התעוררות לקיום ההלכה. ובפרט מי שזכה לשמוע שיעורים מהמחבר זצ"ל בחייו, ישמע מתוך הלימוד כאילו בעל השמועה עומד לפניו ומלמדו, ומעודדו לקיים את מה שהוא לומד.

תוכן הספר הוא מהשיעורים שהגיד מו"ז בירחי כלה דאירופה, ובאירגון שיעורי תורה בביהמ"ד קרלין סטאלין בניו יארק, ונוסף לזה מה שקבלתי מאת הרב שלמה פריעדמאן שליט"א שיעורים שהגיד מו"ז בכולל בוקר שתחת נשיאותו. חובה גדולה עלינו להודות למנהיגי אכסניאות של תורה אלו שעל ידם זכינו לספר זה, בין על עצם השיעורים, ובין על הקליטה בקלטות למען יעמדו ימים רבים, ויהי רצון שימשיכו עבודתם הקדושה להרבות תורה בישראל.

גם בחלק זה עשיתי כמו שעשיתי בראשונים, העתקתי השיעורים מתוך הקלטות בשלימותן כמו שאמרם מו"ז זצ"ל, והוספתי תוספת של ביאורים בשולי הגליון כדי לגלות המטמונים הטמונים בתוך הדברים. כי בהגדת השיעורים קיצר מו"ז בהיקף הסוגיות והגיד את התמצית הנוגע להלכה, כדי

שיבינו השומעים הלכה למעשה, ורמז בקיצור לכמה יסודות ופרטים בענין הנלמד, והמעיין יבין המטמונים, וישמע חכם ויוסיף לקח.

אקבע בכאן ברכה מיוחדת לידידי הרב שמואל זיטר שליט"א חתן דודי המופלג הג"ר יו"ט ליפמאן הלוי העללער שליט"א, שעבר על השיעורים ואופן כתיבתם כדי שיצא הספר בצורה נאה ומקובלת, ישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלמה מעם ה'.

אברך מעמקי לבי כבוד הורי היקרים, ה"ה אאמו"ר הרה"ג ר' שמעון מנואל שרייבער שליט"א בעמח"ס באר שמעון, ואמי מורתי החשובה מרת פעריל פרומט תחי' בת הרב המחבר זצ"ל, ומורי חמי הרה"ח ר' אשר אנשיל יחזקאל פאשקעס שליט"א, וחמותי החשובה מרת מרים אסתר תחי', ואם חמותי האשה החשובה מרת פייגא תחי' אשת להבחל"ח הרה"ח ר' מנחם צבי ווינשטאק זצ"ל. רק על ידם הוא שזכיתי להגיע עד הלום, ובפרט בהוצאת ספר זה לאור עולם, ויה"ר שיזכו כולם עוד רבות בשנים לרוות הרבה נחת מכל צאצאיהם מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

במיוחד עלי להודות לאשתי החשובה מרת לאה מירל תחי' העומדת תמיד לימיני לעזרני כדי שאוכל לשבת על התורה ועבודה, ונוטלת על שכמה כל טרדותי, ובזכותה זכינו שיצא ספר הזה לאור עולם. ויהי רצון שנזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות לאורך ימים ושנים טובים.

ואסיים בתפלה יהי רצון שלא תצא מכשול מתחת ידי, ויתרבה כבוד שמים וכבוד התורה על ידי ספר זה, וההוגים בה יעמדו על האמת, וגם יתעוררו לקיים כל המצוות בכל פרטיהן ודקדוקיהן.

.

יום טוב ליפמאן שרייבער
טבת תשפ"ג לפ"ק

תוכן העניינים

דיני ממונות

סימן א חומר דיני ממונות וענינים שבין אדם לחבירו ..... כט
סימן ב זהירות בדיני ממונות לסוחר ..... מה
סימן ג הלוואות לצורך מסחר ..... סג
סימן ד משא ומתן באמונה ..... עד
סימן ה משא ומתן למהדרין ..... צ

ביומו תתן שכרו

סימן ו חומר מצות ביומו תתן שכרו ..... צז
סימן ז זמני תשלומי שכר שכיר ..... קכא
סימן ח בל תלין כשאין לבעל הבית מעות לשלם ..... קלד
סימן ט אופנים שאין בהם הלאו דבל תלין ..... קמח
סימן י פרטי הלכות במצות ביומו תתן שכרו ..... קסב

בין אדם לחבירו

סימן יא לא תקום ולא תטור ..... קפד
סימן יב אהבת ישראל ..... רד
סימן יג הוכח תוכיח את עמיתך ..... רכג
סימן יד שלא לבייש את חבירו ..... רמד
סימן טו הוי דן את כל האדם לכף זכות ..... רנו
סימן טז לפני עור לא תתן מכשול ..... רסו
סימן יז אונאת דברים ..... רפח
סימן יח לא תחמוד ..... שב
סימן יט הבאת שלום בין אדם לחבירו ..... שיט

שמירת הגוף והממון

סימן כ **מצות מעקה והסרת מכשול** ..... **שלב**
סימן כא **דברים האסורים משום סכנה** ..... **שמז**
סימן כב **איסור בל תשחית** ..... **ששה**

בין אדם למקום

סימן כג **אני מאמין באמונה שלימה** ..... **שפח**
סימן כד **יראת שמים ויראת חטא** ..... **תח**
סימן כה **קידוש השם וחילול השם** ..... **תכא**
סימן כו **הלכות שמירת עינים** ..... **תמ**
סימן כז **הלכות שמיעת אזנים** ..... **תסב**
סימן כח **איסור גאוה ומצות ענוה** ..... **תפ**

מנהג ישראל ופסקי הלכה

סימן כט **מנהג ישראל תורה** ..... **תק**
סימן ל **מנהגים בפסקי הלכה** ..... **תקל**

חינוך הבנים

סימן לא **הקדמה לחינוך הבנים** ..... **תקסד**
סימן לב **חינוך הבנים בעשיית המצוות** ..... **תקעד**
סימן לג **להזהיר גדולים על הקטנים** ..... **תקפה**

תשובה וכפרת עוונות

סימן לד **תשובה וכפרת עוונות** ..... **תרג**
סימן לה **נחפשה דרכינו ונחקרה** ..... **תריח**
סימן לו **תשובה על חטאים במעשה ובמחשבה** ..... **תרל**
סימן לז **תעניות לכפרת עוונות** ..... **תרנו**
סימן לח **עוד עצות לכפרת עוונות** ..... **תרעב**

סימן א

חומר דיני ממונות ועניינים שבין אדם לחבירו

א. חז"ל תיקנו וידוי מיוחד על עבירות שבין אדם לחבירו
ב. שאפשר לתקן מה שחטא בדיני ממונות
ג. שכל עבירה יש בו ענפים וענפי ענפים
ד. מקורות בתורה שגדלות האדם תלויה בזהירותו בדיני ממונות
ה. רוב גופי תורה תלויין בעניינים שבין אדם לחבירו

א. חז"ל תיקנו וידוי מיוחד על עבירות שבין אדם לחבירו

בנוסח הוידוי שמתוודים על חטאים אומרים **אשמנו בגדנו** וכו' על פי סדר האותיות א' ב'. וכיון שיש תרי"ג מצוות, ורק כ"ב אותיות א' ב', וא"כ הרי א"א לפרט כל העבירות בהוידוי, בחרו מכל התרי"ג מצוות רק איזה עבירות כפי המספר של האותיות, דהיינו עשרים ושנים, והוסיפו עוד שני פעמים האות ת' תעינו תעתענו [וצריך ביאור הטעם לזה], נמצא שיש סך הכל עשרים וארבעה עבירות המפורטות בתוך הוידוי.

וכיון שהוצרכו לבחור מכל התרי"ג מצוות רק עשרים וארבעה מהם, א"כ יש לראות איזה מהם בחרו, כדי להכיר מזה איזה עבירות הם החמורות ביותר. והנה אם היה ניתן לנו לבחור איזה עבירות לפרט בוידוי, בודאי היינו מפרטים מה שאנו מחשבים לעבירות גדולות, כגון חילול שבת, ומאכלות אסורות נבילות וטריפות, וטהרת המשפחה, וכדומה. אמנם כשנעיין בנוסח הוידוי אין אנו מוצאים שום אחד מאלו כלל. ואם כן עלינו לעיין בנוסח הוידוי ולראות איזה עבירות בחרו להיות בכלל הוידוי.

הנה מאותם עשרים וארבעה תיבות של וידוי, שבע עשרה מהם אינם עבירות פרטיות אלא וידוי באופן כללי. כגון **אשמנו** שפירושו אשמים אנחנו, וכעין זה הוא **בגדנו, העוינו** מלשון עון דהיינו עשיית עוונות[א], **והרשענו, זדנו** מלשון מזיד, **מרדנו, נאצנו, סררנו, עוינו** עשינו עוונות, **פשענו** פושעים אנחנו, **צררנו, קשינו עורף, רשענו** עשינו מעשה רשע, **שחתנו, תעבנו, תעינו, תעתענו**. נמצא שבשבע עשרה תיבות אלו מזכירים רק וידוי באופן כללי ואין מפרטים עבירה פרטית.

ונשארו רק שבעה תיבות שהם עבירות פרטיות. ואותן השבעה עבירות אינן עבירות הגדולות הנ"ל, אלא עבירות אחרות. ולא עוד, אלא שכולן עבירות שבין אדם לחבירו, ולא נזכר בוידוי אף אחת מן העבירות שבין אדם למקום. שתים מהן הן בעניני ממונות, **גזלנו, חמסנו**, היינו שעברנו איסור ע"י הידים בנטילת ממון של אחרים באיסור. וחמשה הנשארים הן עבירות התלויות בפה – **דברנו דופי, טפלנו שקר, יעצנו רע, כזבנו, לצנו**. ורק עבירות אלו מפרטים, ואילו כל שאר העבירות נכללו ביחד בלשונות הכלליים, ואפילו עבירות הגדולות כגון חילול שבת ומאכלות אסורות נכללו רק באופן כללי, כגון בתיבות **רשענו** ו**פשענו**.

ומובן מזה עד כמה חומר הדבר של עבירות שבין אדם לחבירו, ועד כמה צריכים דברים אלו תשובה מיוחדת.

[א] כן מפרש המצודות (שמואל ב' כ"ד י"ז) עה"פ 'אנכי חטאתי ואנכי העויתי' שהוא מלשון עון. וכן פרש"י (אסתר א' ט"ז) עה"פ 'עותה ושתי המלכה' לשון עון [ורש"י ביחזקאל (כ"א ל"ב) כתב ש'עותה' ו'העוינו' שוין]. וכן משמע בגמרא יומא (לו:) ומפורש כן במהרש"א שם ש'העוינו' הוא לשון עון, וכן הוא בשל"ה בהקדמתו לענין 'העוינו' של הוידוי. אמנם ראיתי מפרשים לשון העוינו שבוידוי מלשון עיוות ועיקום, ומצאתי לזה מקור באבן עזרא (תהלים ק"ו ו') עה"פ העוינו הרשענו, שכתב ש'העוינו חסר דרכנו או נפשנו', פירוש דכאילו כתוב העוינו דרכנו, או העוינו נפשנו, ולכאורה כוונתו הוא לפרשו מלשון עיוות, [ויתכן לפרש טעמו לזה משום דאם הכוונה ללשון עון היה לו לכתוב 'עוינו' ולא 'העוינו'], וכן כתב הרד"ק בספר השרשים (שרש עוה) [וכתב שם שגם עון משרש זה הוא, שכשעובר על עון הרי הוא מעוות דרכיו, ונמצא דשוין שני הענינים]. ומפרשי הוידוי פירשו על פי דרכו של האבן עזרא, משום ש'עוינו' כתוב אח"כ, ואם העוינו הוא נמי לשון עשיית עון א"כ מה החילוק ביניהם. אמנם כמו דלגבי 'הרשענו' ו'רשענו' פירשו החילוק שהרשענו הוא יוצא לאחרים, שהרשיע אחרים, כן נוכל גם לפרש לגבי העוינו [וכן מצאתי ברמ"ע מפאנו (מאמר חקור דין חלק ה' פרק ד') שמפרש 'העוינו' מלשון עון באופן של פועל יוצא לאחרים], וא"כ עדיין יכול להיות העוינו לשון עון אף לפי בעל הוידוי.

והנה לענין מה שעבירות אלו **גזלנו** ו**חמסנו** נפרטו בפני עצמם, הדבר מובן, על פי מה שיתבאר באריכות להלן (סימן ב' אות א' וב'), שבעבירות אלו יש כמות גדול של לאווין שעוברים עליהם יותר מכל שאר העבירות, שהרי בפעם אחד שגוזל מחבירו [ואפילו כשגוזל מגוי, וכמו שיתבאר שם שגם גזל עכו"ם אסור מן התורה] יתכן לעבור על כמות גדולה של לאווין יותר ממה שעובר כשעושה עבירה אחרת כמה פעמים, דלענין גזילה יש לאו על כל פרוטה, ולכן מצטרף גזילה אחת להרבה לאווין. ולדוגמא, אם יאכל אדם כזית חזיר בכל יום ויום לא יעבור בעשר שנים אלא על כשלשת אלפים ושש מאות לאווין, ואילו לענין גניבה, בגניבה אחת, כגון שגנב אלף דאללער, כבר עבר על מספר לאווין שלש פעמים יותר מאכילת חזיר בכל יום לעשר שנים. ולא מצינו כדוגמת חומר זה אלא לענין ביטול תורה, וכמו שנתבאר שם (סימן ב' אות ב') שמספר העבירות של ביטול תורה יצטרפו לסכום גדול מאד. ועל פי זה מובן למה בחרו בנוסח הוידוי **גזלנו** ו**חמסנו**, כי אלו הם הלאווין שעוברים עליהם ביותר, וצריכים לעשות תשובה יותר.

ומה שבחרו במיוחד להזכיר עניני דיבור זהו משום שעל ידי הפה יכולים להזיק ביותר, כגון **טפלנו שקר** ו**כזבנו** שהם דיבורים של שקר, ו**יעצנו רע** דהיינו ליתן עצות רעות, ו**לצנו** דהיינו דברי ליצנות, ו**דברנו דופי**. ובכלל **דברנו דופי** נכלל גם דיבורים של ביטול תורה, וכבר נתבאר כמה עבירות יכולים לעבור ע"י ביטול תורה. וגם יבואר להלן (אות ה') שבדיבורים אסורים מצוי שעוברים על כמה לאווין ביחד[ב].

ב. שאפשר לתקן מה שחטא בדיני ממונות

והנה הרבה אנשים כששומעים ולומדים ההלכות של דיני ממונות הם נופלים בעצבות כשנודע להם שעברו הרבה פעמים על עבירות של דיני ממונות, ולא עוד אלא שכל פעם שעברו היה בזה סכום גדול של לאווין וכנ"ל, ולא עוד אלא שמחמת זה נעשה פסול לעדות כי הגונב ממון רשע הוא[ג]. ואף שעדיין הם בכלל ישראל שקדושים הם, אמנם למעשה הרי עברו על כל כך הרבה עבירות, ומה צריכים הם לעשות מעתה.

[ב] ענין זה של העבירות שנכללו בנוסח אשמנו מבואר גם בוידבר דוד או"ח א' (סימן י"ח אות ו').

[ג] כדאיתא בשו"ע חו"מ (סימן ל"ד סעיף ז') שגנב וגזלן פסולים לעדות, ואיתא שם (סעיף י"ג) שאף העובר על גזל של דבריהם נעשה פסול לעדות מדבריהם. ועיין באהבת חסד (ח"א סוף פרק י') שגם העובר על לא

וכן הוא באמת, שהאומר הוידוי כראוי, ומכוין בדבריו שהוא מוציא בפיו על עצמו, ראוי לו שישבר לבו בקרבו על החטאים שעבר עליהם והוא עושה עליהם תשובה. וכל הגדולים מעולם אמרו נוסח אשמנו, אף הבית יוסף והאריז"ל, והגר"א מווילנא והבעש"ט, כולם כשאמרו נוסח אשמנו בודאי היה לבם נשבר בקרבם כשאמרו הוידוי.

אמנם למעשה יש הרבה אנשים שאומרים אשמנו וכו' בכל יום ויום, ואין לבם נשבר בקרבם על העבירות שעברו. ויש לתמוה איך יתכן דבר זה, הרי ממה שמפרטים עבירות אלו בנוסח אשמנו מוכח החומר שיש בעבירות אלו, ואם כן כשהאדם אומר על עצמו שהוא גזלן, ושדיבר דברי הבל, ושהוא רשע, וחמסן, ושקרן, ונתן עצות רעות לאחרים, והוא רמאי, ולץ, ופושע, ומושחת, ועוד, בודאי ראוי לו להיות נשבר לבו בקרבו על זה.

אמנם הטעם שאין הוידוי פועל אצל הרבה אנשים להתעורר על גודל חטאם, הוא משום שאינם אומרים אותו בכוונה כראוי. ואף אם הם מכים על לבם בשעת אמירתו, אין זה הכאה של תשובה לקבל שלא לעשות כן עוד. והיינו שיש שני אופנים של הכאה על הלב, הכאה אחת היא כדי לעורר בלבו צער, שעל ידי זה יבוא לעשות תשובה. ואופן שני של הכאה הוא כשיש לאדם שק מלא אשפה, ואין בו מקום להשים שם עוד אשפה, והוא מכה עליו כדי לסדר שיהיה שם עוד מקום בתוכו ואז יוכל להכניס עוד אשפה. וכן הוא לענין ההכאה על הלב, שאם אינו פועל כלום להיות נשבר מהעבירות, הרי הוא כדוחה העבירה בתוכו ע"י ההכאה, כדי לעשות מקום להכניס עוד עבירות[ז]. וצריכים ליזהר שיהיה ההכאה בשעת הוידוי באופן של הכאה לחוץ כדי להוציא את העבירות מלבו [ארויסקלאפען], ולא כלפי פנים להכניס שם עבירות יותר [אריינקלאפען][ח].

תעשוק במה שכובש שכר שכיר נעשה פסול לעדות ואפילו אם מעכב פרוטה אחת [ובפרט ששם עובר גם על גזילה, כמש"כ שם]. וגם יבואר להלן (סימן ג' אות א') ע"פ מש"כ הבני יששכר (בדרך פקודיך הקדמה ו') שלוה שאינו משלם דנקרא רשע מדכתיב לוה רשע ולא ישלם נפסל לעדות, ועיין שם בדברי הבני יששכר שמבאר דהוא הדין הרבה לאווין אחרים כשעובר עליהם נעשה מזה רשע ופסול לעדות.

[ז] פירוש, שאינו עושה תשובה אלא חושב שיצא ידי חובתו באמירה בלבד ונמחל לו הכל, ואז מוכן להמשיך בעשיית העבירות, ובזה דומה להמשל של שק מלא אשפה.

[ח] עיין בוידבר דוד או"ח א' (סימן י"ח אות ו') שמבואר שם ענין זה באריכות, ועיין שם גם בסוף סימן ח'.

לכן העצה היא שאדם שנודע לו שעבר כמה פעמים על עבירות בדיני ממונות, יאמר הוידוי בכוונה באופן של תשובה שלימה. ולענין מה שהזכרנו שלבו נשבר בקרבו על מה שנפסל לעדות, ידע שבאמת אינו נפסל, שאפילו אם כבר עבר הרבה פעמים על עבירות של דיני ממונות במשך הרבה שנים, אבל הרי היה שוגג, וא"כ אינו פסול לעדות מחמת זה[1], ואם היה עד קידושין לא נפסל הקידושין מחמת זה. [ואין לחשוב דא"כ עדיף שלא ללמוד ההלכות כדי שיישאר שוגג ולא יפסל לעדות, דאין זה נכון, כי מה שאינו לומד גרוע יותר[2]].

אמנם באמת אפילו אם יתוודה ויעשה תשובה אין זה מספיק, שעל **עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו** (משנה יומא פה:), ולכן איתא (שו"ע סימן תר"ו סעיף א' ובמ"ב) שיש לבקש מחילה מחבירו קודם יום הכיפורים. ומטעם זה אומרים בתפלה זכה שמוחלים לכל אחד שחטא כנגדו, כי על עבירות שבין אדם לחבירו לא יועיל לו כפרת יוה"כ עד שיבקש ממנו מחילה.

ואף שבדרך כלל מוחלים זה את זה, אמנם לא בכל פעם נוכל לסמוך על זה. למשל, אם עבר מישהו על הלאו של לא תלין פעולת שכיר אפשר לסמוך על מחילה, שמכיון שלבסוף שילם להפועל, ולא היה להפועל הפסד, מסתמא אין להפועל קפידא עליו מחמת האיחור, ואפילו אם היה לו קפידא בודאי כבר מחל לו על זה בתפילת זכה של ערב יום הכיפורים, וממילא לא נשאר לו רק שצריך לחזור בתשובה לפני הקב"ה ולבקש ממנו מחילה באמירת וידוי ובברכת 'סלח לנו'. ולכן יראה להתודות ולהתפלל ברכה זו בכוונה ובאמת, וכשיחזור בתשובה שוב יהיה נחשב לצדיק.

---

[1] עיין בקצה"ח (סימן כ"ה סק"א) שכתב שגזלן בשוגג לאו גזלן הוא. וגם בלא זה, מסתבר שאפילו אם יש לו דין גזלן אינו פסול לעדות כי שוגג היה. ויש להעיר דלכאורה זהו רק אם לא ידע שמה שעשה נחשב גזל, אבל אם מה שעשה היה משום שהורה לעצמו היתר מאיזה טעם אף שידע שבאמת גזל הוא, שמא אינו נכלל בזה והוא פסול לעדות עד שיעשה תשובה ויחזיר הגזילה.

[2] יש לפרש הכוונה שהוא כעין מה שכתוב בשו"ע הרב (הלכות תלמוד תורה פ"ב סעיף ה') לגבי תלמוד תורה, דאף שהשוכח דבר ממשנתו מחמת שלא חזר על הלימוד כראוי חייב מיתה, וא"כ יתכן שיחשוב אדם שלא ילמוד בתחלה, אמנם כתב שאינו כן, כי אם לא ילמוד בתחלה גרוע יותר. וכן לענייננו, מה שלא ילמוד הוא גופא דבר גרוע ביותר. והטעם משום ששגגת תלמוד עולה זדון, והיה לו ללמוד, ולכן אף דלענין למפרע כשעדיין לא למד שוגג הוא, אבל כשבידו ללמוד ואינו לומד נחשב זדון. ואף אם למעשה לא ייפסל לעדות, כי סוף סוף שוגג היה, אבל העבירות ייחשבו בשביל זה כמזיד, ובזה גרע.

אבל על גזל ממש לא מהני זה, כי בקשת 'סלח לנו' לבקש מחילה מהקב"ה לא מהני כל זמן שלא השיב את הגזילה [וגזילה אינו דוקא כשהוציא מכיסו של חבירו ממש, אלא אף אם נשאר מחוייב לחבירו מעט ממון ואינו משלם - כגון הלואה ושכר לימוד וכדומה - גם זה נחשב גזל], שכל זמן שלא החזיר לחבירו המעות שחייב לו, אין כאן מחילה מחבירו. ולכן צריך לעמול הרבה כדי לשלם כל מה שהוא מחוייב לאחרים, וישלם כל פרוטה שהוא מחוייב, ואפילו אם כבר שילם מחצה לא מהני תפילת 'סלח לנו', כל זמן שנשאר מחוייב אפילו רק פרוטה אחת, ורק אז יועיל התשובה, כי אז ימחול אותו חבירו הנגזל.

אולם אף אם לא יועיל התשובה ויום כיפור כל זמן שלא שילם מה שחייב לחבירו, עדיין יש לנו עצה. והוא על פי החידוש של החפץ חיים (ח"ח על התורה פרשת קדושים במעשי למלך אות ב'), שכתב לפרש מה שמתפללים בתפילת נעילה של יום כיפור **למען נחדל מעושק ידינו**, שהוא בקשה שמבקשים מהקב"ה שיעזור אותנו שלא להיות עוד מאלו שעוברים על הלאו של **לא תעשוק**, דהיינו שאינם משלמים חובותיהם, אלא **נחדל מעושק ידינו**, ואז יהיה לנו כפרה על הגזילות שגזלנו. והחפץ חיים תמה על בקשה זו, שהרי אין יוה"כ מכפר עד שישיב הגזילה, ובשעת נעילה הרי לא השיב עדיין הגזילה. וכיון שלהוציא את עצמו מידי עושק צריך לשלם חובותיו, מה יעשה אדם זה שעומד בבית הכנסת באמצע התפילה ביום כיפור, הרי אין הבעל חוב שם וגם אין לו ממון בבית הכנסת ואיך ישלם חובותיו, ומה יועיל לו רצונו הטוב לעשות תשובה.

וכתב שם החפץ חיים לפרש שאף אם הוא רק מקבל על עצמו בלב שלם שכשיהיה לו היכולת ישלם, אז יש לו כפרה מיד ביום כיפור. ובקשה זו היא עיקר בתפילת הנעילה, שהרי כל זמן שיש לאדם עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר. ואין הכוונה רק לעבירות של אותו השנה, אלא גם העבירות של כל השנים שעברו, שאפילו אם נשאר מחוייב חוב למישהו מלפני הרבה שנים, ובעל חובו לא מחל לו חובו, אין יום כיפור מכפר[ח]. לכן בשעה זו מתפלל ומתחנן מהקב"ה ומקבל על עצמו שמיד אחר יוה"כ יתקן הדבר, ומכיון

[ח] בפשטות הא דאין יום הכיפור מכפר קאי על אותו עבירה עצמו, שאינו מכפר בשבילו אותו חטא. אמנם בדברי החפץ חיים שם מבואר דממילא לא יהני לו כל היום כיפור בנוגע לעבור הגבול של שנה הבאה בשלום, כאילו הגזל הוא 'קאנטראבאנד' שאינו מרשה לו לעבור הגבול, עיין שם. ומובן לפי זה שזהו עיקר גדול בנעילה, כי כל היום כיפור תלוי בכפרת חטא הגזל והעושק.

שהיה עושה כן מיד, אלא שאי אפשר לעשות כן עכשיו ביוה"כ, לכן מועיל לו ומגיע לו הכפרה מעכשיו.

אמנם דבר זה לא יועיל לו אלא אם כן הוא רצונו באמת שמיד כשיהיה לו האפשרות ישלם, והקב"ה הרי יודע האמת, ויודע אם קבלתו אמיתית היא, ורק אז מוחל לו אף קודם התשלום.

ג. שכל עבירה יש בו ענפים וענפי ענפים

והנה יש גם אלו החושבים להיפך, שאצלם אינו שייך אמירת הוידוי **גזלנו וחמסנו**, מפני שחושבים לעצמם, 'הרי לא גזלתי מעולם וכן לא חמסתי מעולם, ולמה אתודה על גזילה וחמס'. ראשית כל, יש לו לדעת שאף אם לא גזל ממש בהוצאת ממון מכיסו של חבירו, יש הרבה ציורים שיכול להיות גזלן, כגון שנשאר מחוייב חוב לחבירו שלא שילם, וגם זה נקרא גזל, שהרי גם העושק ממון הוא גזל. וכן אם היה לו היזק ומבקש מ'אינשורענס' לשלם ההפסד ומגדיל סכום ההפסד כדי לקבל מהם יותר, שאומר להם שעלה לו בתחלה החפץ אלף דאללער יותר ממה שבאמת עלה לו, גם זה גזילה הוא [כי אף גזל עכו"ם גזל הוא מן התורה], שגם הרמאות לקבל ממון יותר ממה שמגיע לו היא גזילה.

אמנם יתכן שיאמר אדם שגם דברים כאלו לא עשה מעולם, והגם דאיתא בגמרא (בבא בתרא קסה.) **רוב בגזל**, שרוב יהודים גוזלים[ט], הוא טוען שאינו מהם, וא"כ למה יאמר **גזלנו**. אמנם בהכרח שטענה זו אינה נכונה, שהרי אף צדיקים גדולים אומרים גזלנו, ובודאי לא גזלו מעולם, והדבר צריך ביאור.

וכבר נתעורר חכם אחד בזמן הרמב"ם על שאלה כזו, ומובא בספר תולדת אדם (פרק י')[י], וזה לשונו, **אציגה נא עמך מה שמצאתי כתוב בספר, חברו אחד ממיוחדי גדולי**

[ט] פירש הרשב"ם וז"ל רוב בני אדם חשודין על הגזל, כעין גזל שמורין להתירא במשא ובמתן לעכב איש מריוח שראוי לו לחבירו.

[י] החיד"א בפירושו לאבות הנקרא חסדי אבות מביא ענין זה (בשינוי לשון), ומועתק בליקוטים שבגליון משניות (אבות פרק ב' משנה ח'), וכתב שראה דבר זה במכתב שכתב כמה"ר חיים סרגוסי מבני בניו של הגאון הקדוש מהר"ר יוסף סרגוסי בעל הנס מגרוש סיסיליא רבו של הרדב"ז, ששמע כן מפי הרב הגדול מרן

האחרונים, דבר נפלא. וכה תארו, אדם גדול אחד בימי פאר הדורות רבינו משה בר מיימון לא רצה לומר הוידוי שנהגו כל ישראל לאמרה ביום הכפורים, וכאשר שאלוהו אוהביו מה זה ועל מה זה, אז רוח בינתו עבר עליהם לאמר יודע אני שלא עשיתי החטאים הכתובים בה ואיך אעשה בנפשי שקר לדבר שקרים לפני הבורא יתברך אשר חותמו אמת. כאשר נודע הדבר אל רבינו הרמב"ם קרא אותו ואמר לו, אתה הנלבב, אילו שמת לבך להתבונן מה שאמר דוד אדונינו (תהלים קי"ט צ"ו) **לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, והוא שכל מצוה ומצוה יש לה עקרים שרשים וענפים וענפי ענפים והמה מתפשטים כמעט עד בלתי בעל תכלית. על דרך משל 'לא תגנוב' כולל איסור גניבה ממש, ונכלל בה ג"כ איסור גניבה על מנת למיקט פירוש לצערו אף שבדעתו להחזיר לו אחר כך. ונכלל בה איסור גניבה אפילו לגנוב שלו מן הגנב. ונכלל בה עוד איסור גניבת דעת הבריות, אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת הוא בכלל לא תגנוב. וכמו ענפים האלה מתפשטים מאיסור לא תשקרו** וכו', **וכמו כן לא תנאף** וכו', **וכן הענין הולך בכל מצוה ומצוה. ואתה הנלבב אם תשים לבך להתבונן על כל מצוה ומצוה על אופן שזכרתי לפניך אין ספק בלבי כי לא תאמר עוד שלא עברת על החטאים הכתובים, אבל תתן תודה שעברת על כל החטאים בכל עת, והחטא הגדול על כולם שחשבת שלא עברת כלום, עד כאן דברי מאור עינינו הרמב"ם ז"ל.**

הרי שכל עבירה יש בה אביזרייהו, ענפים וענפי ענפים. וכגון לענין ג' עבירות החמורות, ע"ז גילוי עריות ושפיכת דמים, שאף אם לא עבר על עצם העבירה, יתכן שעבר על תולדותיהן וענפיהן. למשל, לגבי עבודה זרה איתא בזוהר (בראשית דף כז:) **כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה.** ובענין גילוי עריות איתא בגמרא (סנהדרין פא.) **ואת אשת רעהו לא טימא שלא ירד לאומנות חבירו**, הרי שמי שהסיג גבול פרנסת חבירו, כתוב עליו בשמים שעבר על העבירה של גילוי עריות, ואף אם אין אנו מבינים הטעם לזה, אבל הרי כך אמרו חז"ל. וכן לגבי רציחה אפילו אם לא הרג אדם מעולם יתכן שנחשב כמי שהרג, דאיתא בגמרא (בבא מציעא נח:) **כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, דאזיל סומקא ואתי חוורא.** ומטעם זה איתא שם (נט.) **נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים**, והרי אין זה מג' עבירות החמורות שיהיה לו דין של

מהר"ר אברהם סכנדרי, ששמע זה מפי סופרים איש מפי איש מפי הרמב"ם. (וגם במקומות אחרים מביא החיד"א ענין זה בשם מכתב הנ"ל, כגון בספרו לב דוד פרק י"ב, ומאריך שם בענין זה.)

יהרג ואל יעבור, ובהכרח שהטעם הוא משום שהוא תולדה של הריגה, משום שהוא כאילו שופך דמים[א]. ומטעם זה איתא שם נמי **המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא**, כיון שהוא אביזרייהו של רציחה.

וכן הוא לענינינו לענין איסור גזילה, שאפילו אם לא עבר מעולם על גזל, יתכן שעבר על ענפיה, וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל מה הם ענפי גניבה - גונב על מנת למיקט, וגונב דבר שלו מן הגנב, או הגונב דעת הבריות. ואפילו אם לא עבר גם על ענפים אלו, יתכן שעבר על אופנים אחרים של גזילה, וכמו שאבאר.

איתא בגמרא (ברכות לה:) **כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה**, שאינו מספיק לשלם לבעל החנות על המאכל שקונה, אלא גם צריך לשלם להקב"ה, ואם אינו מברך הרי זה גזילה, וגם על זה יש לו להתודות ולומר **גזלנו**.

ועדיין יש מקום לאדם לטעון שהרי הוא מברך ברכה בכל פעם לפני שהוא אוכל. אמנם יש לדעת, שכמו שבחנות יש מחירים מיוחדים לכל מאכל ומאכל, כמו כן יש להקב"ה מחיר מיוחד לכל מאכל, והוא ברכתו הראויה לו. כגון, מחירת הלחם היא הברכה של 'המוציא לחם מן הארץ', שזהו ברכה מיוחדת שמפרט בה איזה מאכל הוא בא לאכול. ועל פירות האילן מברך 'בורא פרי העץ', שאף שאין זה ברכה מיוחדת למין המאכל שהוא אוכל, אבל עכ"פ הוא מפרט בזה שהוא פרי שגדל על אילן. ועל כמה מאכלים מברכים שהכל נהיה בדברו, שהיא ברכה כללית, שאינו מייחד בברכה זו כלל איזה מין מאכל בא לאכול.

ואף שאמרו **על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא** (ברכות מ.), אמנם אם עשה כן נמצא שלא שילם כל המחיר שרוצה הקב"ה שישלם עבור המאכל, וגם זה נקרא גזילה[ב]. ואין אנו צריכים להבין למה בחר הקב"ה במחירים אלו, שמכיון שכן ציוה הקב"ה, הרי כך נקבע המחיר ואין לפחות ממנה. וננקוט הענין בדרך משל, ברכת המוציא שהיא ברכה מיוחדת לגמרי שוה אלף דאללער, וברכת העץ שמייחד בה שהוא מין אילן שוה שמונה

[א] כן מפרש רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' סימן קל"ט), אמנם התוס' במסכת סוטה (דף י:) פירשו באופן אחר ע"ש.

[ב] מצינו כעין זה בדברי האבודרהם בהלכות ברכות שכתב וז"ל וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, פירוש ברכה הראויה לאותו דבר, מעל.

מאות דאללער, וברכת שהכל שוה שש מאות דאללער. ואם כן המברך שהכל במקום המוציא, אף שיצא ידי חובת הברכה ורשאי לאכול המאכל, אבל עדיין גזל מהקב"ה ארבע מאות דאללער, ונקרא גזלן. וכן המברך בורא פרי האדמה במקום בורא פרי העץ הרי גם בזה הפחית מהמחיר והוא גזלן. ואף שבירך ברכה שלמה, למה הדבר דומה למי שבא לקנות איזה חפץ ששוה אלף דאללער ונתן אלף דאללער של מדינה אחרת ששוה פחות מאלף דאללער של אותו מקום, הרי גזלן הוא.

ומה דאיתא בשו"ע (עי' סוף סימן ר"ב, ועי' מ"ב סימן ר"ו סק"ד) שבמקום ספק יברך שהכל, זהו רק כשיש מחלוקת הפוסקים, או שאין בידו להכריע איזה ברכה לברך וגם אינו יכול לברר ע"י אחר. אבל אם החסרון הוא ממה שלא למד דיני ברכות, וגם אינו רוצה לשאול ממי שיודע הלכות ברכות, לא נאמר בזה הדין לברך שהכל, ולא יאכל עד שיברר ברכת המאכל. ואם אינו עושה כן אלא מברך עליו שהכל, הרי הוא גזלן[ג].

ולכן כשאומר בוידוי **גזלנו** צריך לכוין גם לזה, שמא לא למד ההלכה כראוי ובירך ברכה שאינה ראויה לאותו מאכל, ואפילו אם בדיעבד יצא ידי חובתו עדיין יש בזה גזל כמו שנתבאר. ואוסיף עוד בזה, שאפילו אם מברך ברכה הראויה, אולם אם חיסר חלק מתיבות הברכה, שלא אמר כל התיבה, כגון במקום לומר 'מלך העולם' חטף התיבות ואמר מלך חולם[ד], גם זה נקרא גזילה, וכאילו חתך שטר הדאללער לשנים ונתן רק חציה, שהוא גזל.

כל זה לענין הדברים שנכללו בענין **גזלנו**, אמנם עיקר הכוונה בהוידוי הוא על גזל ממש, והטעם שמפרטים אותו בתוך הוידוי הוא משום ריבוי הלאווין שבו, וכמו שנתבאר לעיל. וכן הוא הטעם שמפרטים עניני דיבור, שהדיבור הוא ענין חמור שהרי יכולים להזיק חבירו אפילו בדיבור, ובתיבות **דברנו דופי** נכלל גם העבירה של ביטול תורה, כמו שנתבאר שגם בביטול תורה עוברים על כמה לאווין.

[ג] עי' עוד בענין זה בוידבר דוד או"ח ב' (סימן כ"ח אות ג').

[ד] עי' בוידבר דוד או"ח א' (סימן י"ב אות ג') שזהו עיכוב בהברכה וכאילו לא בירך כלל, ודומה לזה הוא המשל שחתך דאללער לשנים ונתן החצי שגם זה אינו כלום. ונראה דנקט כן רק בדרך משל, אבל הוא הדין אם חיסר אחד מאותיות הברכה שאינו מעכב נמי יש בזה ענין של גזילה, עי' בוידבר דוד או"ח ב' (סימן כ"ח הערה א') [ועיין שם עובדא שסיפר הג"ר משה אהרן שטערן זצ"ל מה ששמע התעוררות ממו"ז בענין זה שלא להיות גנב ע"י דילוג אף רק אות אחת שבברכת הנהנין].

ד. מקורות בתורה שגדלות האדם תלויה בזהירותו בדיני ממונות

ומצינו בתורה הדגשה מיוחדת בזהירות בעניני דיני ממונות, וכמו שאבאר.

בפרשת לך לך מאריכה התורה בענין המעשה שקרה באברהם ולוט, שהבהמות של לוט גנבו ואכלו משדותיהן של גוים [לא שלוט עצמו גנב אלא בהמותיו], ואמר לו אברהם אבינו (בראשית י"ג ט') **הפרד נא מעלי** שאינו יכול לחיות ביחד עם מי שהבהמות שלו גונבים. הרי בחרה התורה לספר מעלת אברהם אבינו בענין הנהגתו וזהירותו באיסור גניבה, במה שלא רצה לדור עם לוט מפני שלא היה שומר על בהמותיו שלא יגנבו [וגם סיפרה התורה באריכות אופן הכנסת אורחים של אברהם אבינו, שגם זה ענין של בין אדם לחבירו].

וכן מצינו עוד בענין זה, שאברהם אבינו אמר לאליעזר עבדו שילך לחרן כדי למצוא אשה ליצחק, והלך עם עשרה גמלים, ולשון התורה הוא (בראשית כ"ד י') **מגמלי אדוניו**, ופרש"י **נכרין היו משאר גמלים, שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל, שלא ירעו בשדות אחרים**. הרי שיש הדגשה בתורה שכל העולם היו מכירים את גמליו של אברהם אבינו, מפני שזמם פיהם כדי שלא יגנבו מהגוים. וזוהי מעלתו של אברהם אבינו, שהיה נזהר שאפילו בהמותיו לא יגנבו מן הגויים.

ואגיד מה שכתב רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל בענין חינוכו של יעקב אבינו לבניו על הזהירות מגזל. הנה לבן הוא היה הזקן שלנו [שהרי היה אביהן של רחל ולאה], ומספרת התורה שהיה גאון גדול, אלא שגאונתו היתה בענין גניבה, עד שרימה חתנו יעקב מאה פעמים. וכשעזבו בית לבן גנבה רחל מאביה את העבודה זרה שלו, והטעם שעשתה כן היה רק כדי להטיב לו שלא יעבוד ע"ז. וכשרדף אחריהם לבן ואמר ליעקב שאחד מבני משפחתו גנב ממנו, אמר יעקב אבינו בזה הלשון, **עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה** (בראשית ל"א ל"ב).

ואנו רואים מדברי יעקב, שיעקב אבינו היה בטוח כל כך בבניו שלא יגנבו, עד שהיה מוכן לקלל את זה שגנב שלא יחיה אלא ימות. והבה נתבונן בדבר זה, הרי יעקב אבינו היה לו אז אחד עשר בנים [כי בנימין עדיין לא נולד], והגדול מהם היה רק בן י"א שנה. וכל ימיהם נתגדלו בבית זקנם לבן הארמי, שזה היה ביתו של גנב היותר גדול בעולם. וכאן היה

נידון שמא אחד מהם גנב מזקנם זה שכבר רימה אביהם מאה פעמים, ואעפ"כ היה יעקב אבינו יכול לומר בברירות שזה דבר שאי אפשר להיות שאחד מהם יגנוב כלום, ואפילו זה שהוא בן ז' וח' אי אפשר להיות דבר כזה כלל וכלל שיגנוב, והיה ברור לו דבר זה עד שהיה יכול לומר שאם ימצא אצלו הגניבה לא יחיה.

ויש לכל אחד להתבונן על עצמו, אם היה יכול להעיד על דבר כזה לענין בניו, שאם היה בא מישהו ומספר שאחד מבנינו בן עשר שנה גנב, שיתכן שהיינו אומרים שזה דבר שאי אפשר להיות. אמנם מה היינו עושים אם היו מבקשים שנשבע בחיי בנינו שכן הוא האמת שלא גנב, ואם באמת גנב אז ימות, הרי בודאי לא היינו נשבעים על זה. אבל יעקב אבינו היה מוכן גם לישבע בחיי בניו, משום שהיה ברור אצלו כל כך שכן היה האמת.

הרי התורה מספרת לנו בזה ענין חינוכו של יעקב אבינו, איך שחינך את בניו בחומר איסור של גניבה, עד שלא היה אפשר להם שיגנובו[טו]. והתורה מספרת לנו רק ענין זה בחינוכו של יעקב אבינו ולא בדברים אחרים, ומבואר מזה נחיצות הזהירות בדיני ממונות.

ומצינו עוד מקומות בתורה ענין זה. משה רבינו נבחר להיות זה שינתן לנו התורה על ידו, ויש לברר מדוע נבחר דוקא משה. ועל זה מספרת התורה שני דברים.

א) שנתגדל בבית פרעה כבן מלך, והיה לו חיים היותר נעימים שיתכן להיות, ואעפ"כ כשנודע לו שהוא בן ישראל הלך לראות את אחיו שהיו עובדים עבודת פרך, כי אמר 'אם אחיי מתאנחים רוצה אני להתאנח עמהם, ורוצה אני לראות בצער של אחיי היהודים העובדים עבודה קשה ומצטערים, ואני רוצה להרגיש האנחה עמהם'. ולכן אמר הקב"ה שאדם כזה אני רוצה לבחור שינתן התורה על ידו.

ב) כתוב בתורה (בפרשת שמות) שמשה רבינו נשא את בת יתרו במדין, והיה שומר בהמותיו של יתרו חותנו. והיינו, שהיה צריך להוציא הבהמות חוץ לעיר מקום שיש להם הרבה לאכול, והיו נשארים כמה חדשים במקום זה, ואח"כ חזרו[טז]. אמנם היה נזהר מאד

[טו] ענין זה מבואר באריכות להלן סימן ל"א אות א', עיין שם.

[טז] כדתנן סוף מסכת ביצה (דף מ.) שיש בהמות שנקראים 'מדבריות', וסבר ת"ק בברייתא דהיינו שנשארים שם למשך של כמה חדשים, מפסח עד רביעה הראשונה.

שלא יאכלו משל אחרים, ולכן הלך במדבר רחוק מן הישוב[7], עד שהגיע להר סיני. וכשנעשה חשבון הדבר, נראה שהוא דבר מתמיה, שהרי מדין הוא במקום שהוא בזמנינו מדינת 'סאדי ערביא', ומשם עד להר סיני הוא יותר משלש מאות קילאמעטער שהוא מהלך כמה ימים, והלך כל מרחק הזה כדי שהבהמות לא יגנבו. ועל זה אמר הרבש"ע, אדם זה שנזהר כל כך בדיני ממונות, בנוסף על מה שמתאנח עם אחיו, וכנ"ל, הוא יהיה זה שינתן התורה על ידו.

והרי אין התורה ספר של מעשיות, אלא ספר של לימוד ללמוד ממנה איך לנהוג, שהתורה הוא השלחן ערוך ללמד הנהגת החיים, וכיון שכתוב בתורה עובדות אלו צריכים ללמוד מזה איך ליזהר בממון של אחרים.

ה. רוב גופי תורה תלויין בענינים שבין אדם לחבירו

הנה פרשת קדושים מתחלת בלשון זה, **וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם**. ופרש"י בשם חז"ל **מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה**. כוונתו לדייק מה שאמר הקב"ה למשה **דבר אל כל עדת בני ישראל,** מה שלא אמר לו כן במקומות אחרים. דהיינו שבשאר מקומות שדיבר הקב"ה למשה בענין המצוות, מפרשת יתרו עד וזאת הברכה, לא מצינו שכתוב כלשון זה **דבר אל כל עדת בני ישראל**. ולכן דרשו חז"ל שבפרשה זו אמר הקב"ה למשה לכנוס את כל עדת ישראל למקום אחד, ולדבר אליהם ביחד, וזהו בהקהל. וכן פירש המזרחי (שם) שזוהי כוונת רש"י שהוצרך לאמרה בהקהל, דהיינו להכניסם כולם ביחד ולא לדבר לכל חלק של כלל ישראל בנפרד, דהיינו כל כת בפני עצמו כמו שעשה בשאר המצוות.

והרי היו שם הרבה יהודים, לכל הפחות שני מיליאן, שהרי היו שם ששים רבוא אנשים מבן עשרים ומעלה, וכן גם הנשים, וגם היו הרבה מאד בנים פחות מבן עשרים [שהרי כיון שנולדו ששה בכרס אחד, בודאי היה לכל אחד מהם הרבה בנים]. וציוה הקב"ה להכניס כולם ביחד כדי לומר להם פרשת קדושים.

---

[7] כן כתב רבינו בחיי שם (שמות ג' א') וזה לשונו, ומה שאמר 'אחר המדבר' למדך הכתוב שהיה משה מתרחק מן השדות כדי שלא ירעה צאנו בשדה של אחרים ויבא לידי גזל.

וכיון שהוצרך להיות הדיבור בהמון רב, הרי זה מורה על נחיצות הענין שהיה מגיד להם משה, וזהו דקאמר רש"י **מפני שרוב גופי תורה תלויין בה**.

וכדי להבין איזה מצוות הם **רוב גופי תורה**[ח] נעיין בפרשה זו. וראשית הכל, יש לדעת שאין הכוונה לכל פרשת קדושים, כי מחמישי מתחיל כבר פרשה חדשה, דכתיב שם **וידבר ה' אל משה לאמר**. ואם כן הכוונה להמצוות שמתחלת פרשת קדושים עד חמישי, שהם רוב גופי תורה. וספרתי מנין המצוות בפרשה זה, ומניתי ארבעים ושמונה מצוות[ט], ואין זה רוב ממנין תרי"ג, אלא בהכרח שבתוך מ"ח מצוות אלו מונחים רוב גופי תורה, ובאלו יש עיקרן של מצוות התורה.

ועיינתי במ"ח מצוות אלו שהם הנקראים **רוב גופי תורה**, ולא ראיתי שם לא עניני כשרות המאכלים, לא תפילין, לא מצה, לא תענית יום כיפור, ולא טהרת המשפחה. ושלשים ושלש מהם, דהיינו יותר משני שליש מהם, הם מצוות ועבירות שבין אדם לחבירו. הרי שרובן של מצוות אלו שהם רוב גופי תורה הם מצוות שבין אדם לחבירו.

ואפרט המצוות הכתובים שם: מורא אב ואם, מתנות עניים של פאה ולקט בשדה ועוללות ופרט בכרם, לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו בשמי לשקר, לא תעשוק ולא תגזול, לא תלין פעולת שכיר, לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשול, וכמה מצוות על הדיינים שיעשו דין אמת, לשון הרע, לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח ואיסור הלבנת פנים, לא תקום ולא תטור, ואהבת לרעך כמוך, כיבוד זקן ותלמיד חכם, ועוד איזה מצוות בענין צידוק המשקלות ומאזנים. אלו הם המצוות שבין אדם לחבירו, והם רובן של המצוות בפרשה זה שרוב גופי תורה תלויין בה.

וכיון שמבואר שם שמצוות שבין אדם לחבירו עיקר גדול הם בתורה ורוב גופי תורה תלויין בה, הרי שכדי להיות נחשב 'יהודי אמיתי' צריכים לקיים המצוות שבין אדם לחבירו, ומובן למה אין היצר הרע רוצה שנקיים מצוות אלו.

[ח] ענין זה מבואר גם בוידבר דוד יו"ד (סימן כ"ב אות א').

[ט] כן הוא בחינוך, ממצוה רי"ב עד מצוה רנ"ט.

ועוד, הרי הפרשה מתחילה בפסוק **קדושים תהיו**, שהכוונה שאם תשמרו גופי תורה אלו תהיו קדושים, **וקדושים** פירושו אנשים במדרגה גבוהה, ובלי זה אי אפשר להיות קדושים. הרי שבלי קיום מצוות שבין אדם לחבירו אי אפשר להיות במדרגה גבוהה, כי זהו תנאי ובלי זה אי אפשר.

ויתכן שהטעם שמצוות שבין אדם לחבירו חמורים הם ונקראים **רוב גופי תורה** הוא משום שבדרך כלל אי אפשר לעבור על איסור אחד בלבד אלא עוברים על יותר מאחד. שלענין שאר איסורי תורה עוברים רק על אותו לאו, כגון האוכל חזיר עובר על האיסור של חזיר, ונבילה הוא איסור נבילה, וחלב הוא איסור חלב. ואף שלפעמים שייך לעבור על שניהם, כגון אם אוכל חלב של נבילה, אבל לא שכיח שיעבור בבת אחת על כמה לאווין. אבל לענין מצוות שבין אדם לחבירו עובר על הרבה לאוין ביחד. למשל, כשגונב הרי עובר גם על **ואהבת לרעך כמוך**. והמצער את חבירו עובר משום **לא תונו** וגם משום **לא תשנא** וגו' **ואהבת לרעך כמוך**, וגם יתכן שיעבור על **לא תקום ולא תטור** אם עושה כן כדי לנקום ממנו. וכן בכל פעם שהוא נוקם או נוטר יכול לעבור גם על העבירות הנ"ל. וזהו הענין של עבירה גוררת עבירה, שע"י דיבור אחד יכול לעבור על כמה עבירות. הרי שכולם תלויין זה בזה ובדרך כלל עוברים על כולם[ב].

ואפילו אם לא יעבור על כל שאר האיסורים, בדרך כלל יעבור על **ואהבת לרעך כמוך**, כי זה כלל גדול בכל המצוות של בין אדם לחבירו. וכדאיתא בגמרא (שבת לא.) שבא הגר להלל **ואמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת** [דהיינו לכל היותר איזה מינוטין שיכול לעמוד על רגל אחת]**, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה ואידך פירושה הוא, זיל גמור**. פירוש, המצוה של ואהבת לרעך כמוך הוא כל התורה כולה, ושאר התרי"ב מצוות הם פירוש למצוה זו של **ואהבת**. [וסיים **זיל גמור**, רוצה לומר תבטיח לי שתלמוד השאר, שהרי צריך להיות קבלת עול מצוות.]

הרי שבין אדם לחבירו הוא הכלל, והמקיים ואהבת לרעך כמוך לא יעבור על כל העבירות, שלא יגזול ולא ילין פעולת שכיר ולא יעשוק ולא יקום ולא יטור, שלא יעבור כל

[ב] עיין עוד בענין זה לגבי נקימה ונטירה בסימן י"א אות ז'.

הל"ג מצוות שבין אדם לחבירו המנויין בפרשת קדושים, ובזה יהיה קדוש. ומובן מזה שרוב גופי תורה תלויין בפרשה זה.

ויתכן עוד על פי מה שנתבאר לעיל (אות א', וכן הוא באריכות בסימן ב' אות ב'), שבלאווין של דיני ממונות, כגון לא תעשוק ולא תגזול, הם עבירות שהעובר עליהם עובר על כמה לאווין בבת אחת, שאף אם גנב הכל בבת אחת, גניבת כל פרוטה היא לאו בפני עצמו, וכמו שאמר הגרי"ז[כא]. וכשגוזל עשרת אלפים דאללער, [כגון שקנה בית עבור סכום גדול, ופיחת מהתשלומין עשרת אלפים בטוענו שכבר שילם לו הרבה מאד די והותר,] אפילו אם המוכר הוא גוי הרי גזל עכו"ם אסור מן התורה, וא"כ עובר בזה על כל כך הרבה לאווין. והאוכל שני כזיתים חזיר בכל יום, אחד בבוקר ואחד בערב, לא יגיע לסכום הלאווים של אדם זה, אף אם יאכל חזיר בכל יום למשך מאה שנה. ולכן הוא דבר פשוט גם מצד זה, שרוב גופי תורה תלויין בה.

וכיון שרובן של גופי תורה תלויין בבין אדם לחבירו, מובן ממילא הטעם למה שמפרטים בוידוי אשמנו וכו' רק העבירות של בין אדם לחבירו, שהרי פרש"י בתחלת פרשת קדושים שרוב גופי תורה תלויין בפרשת קדושים, ורובן הם מצוות שבין אדם לחבירו.

סוף דבר, צריכים ללמוד הדינים, ולדעת הדינים, וגם לקיים הדינים, ורק על ידי זה תתקיים בנו הפסוק **ועמך כולם צדיקים**. ואם כבר עבר מלפנים מחמת חסרון ידיעה ודאי ימחול הקב"ה על העבר באופן הנתבאר לעיל, ומכאן ולהבא ידע לעשות כראוי. ואינו די רק לדעת הדינים אלא שיש גם להרביץ בעולם ידיעת הלכות אלו, לראות שהכל יתנהגו כמו שרוצה הקב"ה.

[כא] עיין להלן בסימן ב' אות ב' בהגה מקור דבר זה מדברי הגרי"ז.

סימן ב

זהירות בדיני ממונות לסוחר

א. שאלה הראשונה ששואלים את האדם בדינו
ב. למה שואלין בתחלה נשאת ונתת באמונה
ג. נחוץ שכל סוחר ילמוד הלכות מסחר
ד. שיש לשאול במקום שיש לו ספק, ואין להורות היתר לעצמו
ה. שאין היתר לעשות סחורה שלא באמונה אפילו לצורך מצוה
ו. השכר הגדול של הנושא ונותן באמונה

א. שאלה הראשונה ששואלים את האדם בדינו

תנן בפרקי אבות (פרק ג' משנה א'), **הסתכל בשלשה דברים** וכו' **ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון**, שאחר שנפטר האדם מעמידים אותו לפני בית דין של מעלה כדי לדונו על מעשיו, ויש שני דברים שעושים אז עמו, - יש **דין** ויש גם **חשבון**.

בתחלה עושים עמו **חשבון** על קיום תרי"ג מצוות שקיים במשך כל ימי חייו, מימי קטנותו עד יומו האחרון. ובכלל החשבון של קיום המצוות הוא גם הנסיונות שעמד בהם כדי לקיים המצוות, כגון כשהיתה לו שאלה על איזה דבר, והלך לשאול ממורה הוראה, וקיים הפסק דין אף שהיה קשה לו. וכן גם עושים חשבון על איכות קיום המצוות, האם קיימן לשם שמים או שהיה מעורב בקיומן מעט כבוד או גאוה. וכן אם עשה המצוות כהלכתן או חיסר מעט בקיומן, למשל בברכת המזון שיש כשבע מאות תיבות, ואמר רק שש מאות מהם

ושאר התיבות לא אמרן כראוי אלא אמרן בחטיפה, גם זה נכלל בהחשבון של קיום המצוות. וכן על צד השני, עושים חשבון על העבירות שעבר עליהן, ובאיזה אופן עבר עליהן.

ועל פי כל זה עושים **דין**, והפירוש של דין הוא שדנין אותו לשני הצדדים לטוב או להיפך, שאם קיים המצוות אז טוב לו, ויש לו מחמת זה שכר מרובה שאין לו ערך. ואם לא קיים המצוות נענש בעונש גדול, ורחמנות גדולה היא עליו.

והנה יש הרבה מצוות בתורה, רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה, ועלינו לברר איזה מהם קודמת בחשבון זה. ויש שני סוגיות בגמרא בענין זה, שנראין כסותרות זו את זו. במקום אחד איתא בגמרא (סנהדרין ז.) **אמר רב המנונא אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה**, שלראשונה שואלים לאדם בדינו על דברי תורה, כגון כמה זמן למד תורה, ובזה מתחילים לדונו אם להטיב לו אם לאו. זו סוגיא אחת שמבואר בה שמשפט הראשון של האדם הוא על דברי תורה. אמנם במקום אחר איתא שמתחילין באופן אחר, וזה לשון הגמרא (שבת לא.) **בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה** וכו'. מבואר בסוגיא זו ששאלה הראשונה אינו בענין דברי תורה אלא בענין מסחר, אם נשא ונתן באמונה [אם היה ערליך] או לא, וצריך ביאור איך ליישב שני הסוגיות. וכבר נתקשו בזה בעלי התוספות (בסנהדרין שם).

ועי' במהרש"א שכתב ליישב הסתירה, וזה לשונו, **נראה לי לומר דלא קשה מידי, דהכא** [במסכת סנהדרין] **איירי במי שאפשר לו ללמוד ותלמודו מוצלח, ואינו לומד, הוי לי' תחלת דינו על דברי תורה שלא למד כדבעי ליה ללמוד. אבל התם** [במסכת שבת] **מיירי במי שאי אפשר ללמוד שאינו מוצלח** וכו' **ועל כן עיקר מעשיו במשא ומתן, ובשעה אחת קבוע לו חייב ללמוד, ועל כן תחלת דינו על משא ומתן שהם עיקר מעשיו, ואח"כ שואלים לו אם קבעת עתים וכו' וק"ל** עכ"ל המהרש"א.

מבואר מדברי המהרש"א שתלוי בכל אדם מה עיקר מעשיו. מי שאינו עוסק בסחורה אלא תורתו אומנתו, ורוב זמנו מיוחד ללימוד התורה, שואלים אותו בתחלה על זה אם השתמש בזמנו כראוי ללימוד התורה, או נתבטל באמצע הלימוד בדברים בטלים. אבל מי שעסקו במשא ומתן וסחורה, שואלין אותו בתחלה על זה אם היתה המשא ומתן שלו

באמונה[א]. ויש להוסיף, שמה שאמרו חז"ל 'משא ומתן באמונה', אין זה רק לענין רמאות וגניבה, אלא כל עניני דיני ממונות בכלל, כגון אם אינו משלם חוב בזמנו, או שאינו משלם שכירות פועלים בזמנו, אף כשיש לו לשלם, כל אלו הם בכלל משא ומתן באמונה, ובסוחרים מתחילין הדין עם זה בראשונה.

אמנם עדיין אינו מיושב כל הצורך, למה מתחילין הדין בענין המסחר אם היה באמונה או לא, שאף אם עיקר עסקו בזה, שעסוק בפרנסתו הרבה שעות בכל יום, ויש לחוש ביותר שיש בידו עון גזל ומשא ומתן שלא באמונה. אבל הרי אין לחוש שכל עסקיו לא היו באמונה ושכל הזמן היה עוסק בגזילות, אלא החשש הוא שמפעם לפעם עשה איזה מסחר שלא ביושר. ואם כן הרי יש הרבה עבירות אחרות שמסמתא עוברים עליהם יותר ממשא ומתן שלא באמונה, כגון דיבור של לשון הרע וניבול פה, ושמירת עינים, וכן חילול שבת שכתב בספר יערות דבש (מובא בהקדמה למשנה ברורה) שמי שאינו יודע הלכות שבת היטב לא ימלט שלא יהא נכשל בחילול שבת בכל שבוע. ואם כן אפילו הסוחר יש לו עבירות אחרות שהיה מסתבר לשאול בראשונה, ועדיין אינו מובן מדוע מקדימין לשאול בענין המסחר.

ואפשר לבאר הדבר ע"פ דברי החפץ חיים (עה"ת פרשת קדושים י"ט י"ג) שפירש דברי המדרש **קופה מלאה עונות מי מקטרג, עון גזל מקטרג בראש**, וצריך ביאור הטעם שגזל מקטרג בראש. וביאר החפץ חיים בהקדם מה שידוע שמכל עבירה נברא מלאך המקטרג, ומכל מצוה נברא מלאך טוב. ומראה המלאך הוא כפי מעשה המצוה שנברא על ידה, שלפעמים חסר להמלאך אבר כי לא נעשה המצוה בשלימות, וכן הוא בעבירה. וכל אדם כשבא למעלה לעולם האמת יהיה לו קבלת פנים גדולה, שאם הוא צדיק יקבלו פניו הרבה מלאכים טובים ורק מעט מקטרגים. ואם להיפך שלא היה צדיק כל כך, אז גם הקבלת פנים היא בהיפך. וזוהי כוונת המדרש שהמלאך שנברא ע"י גזל הוא צועק ומקטרג בראש.

והטעם שמלאך זה קופץ בראש, כתב החפץ חיים שהוא משום שמלאך זה הוא עז פנים, והטבע של עז פנים הוא לקפוץ בתחלה בעזות. והטעם שהוא עז פנים הוא משום שהגוזל ממון חבירו צריך להיות עז פנים, שרק מכח העזות הוא גוזל, ואילו לא היה עז פנים

[א] המהרש"א נקט כמשל מי שאינו מוצלח בלימודו, ומשמע שמי שמוצלח בלימודו יתכן שיהיה תחלת דינו על ביטול תורה אף אם הוא סוחר, כי הא גופא קשיא למה עסק כל כך במסחר שלא לצורך וביטל בזה מתורה.

לא היה יכול לגזול. ובאמת גזל הוא לאו דוקא, שאין הכוונה רק כשגזל מעות מחבירו באופן של גזילה, דהוא הדין בכל אופן שיש בידו ממון חבירו שלא כדין, כגון שעשה מסחר עקום או שעבר על לא תעשוק ולא תלין פעולת שכיר, בכל אופנים אלו, המלאך הנברא ממנו קופץ בראש לקטרג. וכן מי שיש בידו ממון לשלם חוב ואעפ"כ אינו משלם, הוא עז פנים. והמלאך הנולד מעון דומה להעון, ולכן גם המלאך הזה הוא עז פנים וקופץ בראש.

ובזה מובן למה תחלת דינו של בעל עסקים הוא במשא ומתן, שאף שיתכן להיות שיש לו עבירות אחרות יותר ממה שיש בידו עון גזל, אבל המלאך שנברא בעון זה הוא קופץ בראש, ולכן תחלת דינו הוא בזה.

ב. למה שואלין בתחלה נשאת ונתת באמונה

ואבאר באופן אחר למה השאלה של נשאת ונתת באמונה קודמת לשאר העבירות, שאף שגזילה אינה מצויה כל כך כמו שאר העבירות, אבל לענין כמות הלאווין, גזילה היא יותר ולכן היא קודמת בדין, וכמו שאבאר.

ונקוט למשל אדם שאוכל נבילות, וכדי לעבור על הלאו השיעור הוא בכזית, שאם אוכל כזית נבילה עובר רק על לאו אחד. ויש לברר הדין אם הוסיף אח"כ לאכול עוד כזית, אם עבר רק על לאו אחד, או שמכיון שאכל שני כזיתים, עבר על שני לאווין.

וענין זה מבואר בגמרא (עי' מכות כא.) לענין איסור אחר של מאכלות אסורות. שאם יש נזיר שאוכל ענבים וכדומה, והתרו בו 'אל תאכל כזית ענבים', ולא שמע להם ואכל הענבים, ואח"כ התרו בו עוד פעם ואכל עוד כזית, לוקה שנים, ומבואר מזה שכל כזית הוא לאו בפני עצמו. ועדיין יש לברר אם זהו רק כשהתרו בו בינתיים, דאז הוי כשני לאווין, אבל כשאכל זה אחר זה בלא התראה הוי לאו אחד, או שמא אף בלא התראה בינתיים הוי כל כזית לאו בפני עצמו. ואף שאינו לוקה על כזית השני, כיון שלא התרו בו, אבל עדיין נחשב שעבר על לאו בפני עצמו.

ודבר זה מבואר ברבינו יונה (שערי תשובה שער א' אות ז') שכתב בזה"ל **ועוד תדע כי השונה עבירה אחת עשר פעמים, אע"פ שנזהר מכל העבירות, הנה הוא נחשב כעובר**